

Endel Saar

6.

Neist, kes Pleesil sündinud-kasvanud

Elu ja töö Vasalemmas

Olen nüüd Hariu-Pleesil sündinud Julius Oengo eluteed jälgides jõudnud Hariu- ja Vasalemma, kus moodustid koolimehe ja lastekirjaniku viimased 15 eluaastat. Enne aga, kui hakata Vasalemmast rääkima, tuleb selgeks teha üks nimelugu.

Mõnes Oengo elu ja loomingu käsitlevas kirjutises on kasutatud nime Öngo (ENE-s näiteks mõlemal). See oligi tema kodanikunimi alates 1936. aastast. Tõsi, Juliuse isa ja vanaisa olid Oengod, samuti tema vennad. Kuid võõrapärase hääldusega Oengo ei meeldinud Juliusele. Eesti Vabariigi päevil, kolmekümnendail aastail, kui oli suur nime eestistamise kampaania, võttis Julius perekonnanimeks Öngo. Muide, tema esivanemate nimevormid olid pealegi Öngo (1771 sündinud esisa oli Kõrtsu Mihkel Öngo) ja Öngo (1810 sündinud vaarisa oli Peter Öngo).

Juliuse lesk Melanie ütles mulle maikuus: «Isa tahtis ise olla Öngo. Seepärast eestistas ta 36. aastal meie perekonnanime. Sellest ajast oleme me kõik Öngod.»

Kõigis Eesti teatmeteostes ja leksikonides, nii varasemates kui praegustes, on aga märgitud lastekirjanik Julius Oengo. Kirjandusteadlane Oskar Kruus valmistab praegu ette uut eesti kirjanduse leksikoni. Lembe Hiedel rääkis samal maiõhtul, et ta teinud Kruusile ettepaneku panna sellesse Julius Öngo nimi. Kruus ei nõustunud, kuna kõik tema luulekogud täiskasvanuile on kirjutatud ja ilmunud Julius Oengo nime all. Nii läks ta eesti kirjanduse ajalukku ja poleks õige seda nüüd muuta. Lastele kirjutatu aga ilmus enamasti J. Oro nime all.

Ka meie, hiidlased, teame oma ajaloost, et saarelt on välia kasvanud luuletaja Julius Oengo. Seda nimevormi oleme läbi aastakümnete oma ajalehes kasutanud, niisuguse nimega hariunud ja seepärast ei pea ka mina õigeks nime nüüd teisiti kirjutada. Nõnda olen käesolevas iärieloos pidevalt kasutanud Oengo nime ja teen seda lõpuni, ehkki tean, et ta oli ise oma elu viimased aastad, samuti tema abikaasa ja lapsed on Öngod.

Juliuse noorim tütar Iiri Kitsing-Öngo jutustas mulle märtsis, et 1926. a. suvel kuulutatud välja konkurss Vasalemma algkooli õpetaja kohale. Selleks olevat laekunud 70 avaldust (teistel andmetel umbes 60). Arvu täpsus ei olegi nii oluline, tähtsam on tõsiasi, et nii suur avalduste arv ühele algkooliõpetaja kohale näitab haritlaste tööpuudust Eesti Vabariigi päevil. Melanie Öngo ütles, et tema abikaasa valitud nii paljude soovivate hulgast välia, silmas pidades varasemat õpetajana töötamise kogemust ja väljapaistvat tegutsemist «Laste Rõõmu» tegevtoimetajana.

Nii hakkas Julius Oengo 1926. a. sügisest Vasalemma algkoolis õpetajana tööle. Ta pole aga kunagi olnud selle kooli juhataja, nagu kirjutavad Oskar Kuningas («Kodumaa» nr. 10, 13. märts 1991) ja Reet Krusten («Sirp» nr. 12, 22. märts 1991). Vasalemmas õpetas ta lastele eesti keelt, loomistamist ja ajalugu. Aga tuli ka teisi aineid anda. Lembe Hiedel meenutas oma koolipõlve Vasalemmas, kus isa pidi lastele ka laulmist õpetama. See valmistanud aga raskusi, sest ta polnud kuigi musikaalne.

Melanie Öngo rääkis, et nemad olid abikaasaga kogu elu veendunud ateistid. Kuid koolimeistrina pidi Julius ka usuõpetuse tunde andma. Kord tulnud keegi kirikutegelane kooli kontrollima ja avastanud, et usuõpetust annab mees, kes pole isegi oma naisega laulatatud. Niisugust paganlikkust ei tohtinud lubada. Et õpetajana edasi töötada, lasksid Julius ja Melanie end kummekond aastat pärast abielu registreerimist (1934) kiriklikult laulatada. Nii et ajastu ideoloogia on end alati kooliõpetajate ellu seganud.

Julius Oengo olnud väga erudeeritud õpetaja, tema tunnid elavad ja huvitavad. Samal ajal olnud ta väga nõudlik ega sallinud mingit korralikkumist. Ka koduses elus oli ta korraarmastaja ja nõudlik.

Olles küll Vasalemmas kooliõpetaja, elas Julius oma perega Tallinnas edasi. Seal jätkus ka töö «Laste Rõõmu» tegevtoimetajana. Kõige selle kõrval oli just noil aastail

väga intensiivne Oengo kirjanduslik tegevus luuletajana. Noor mees jõudis palju Vasalemmas töötades hakkas küpsena mõte ehitada sinna maja, rajada tõeline kodu.

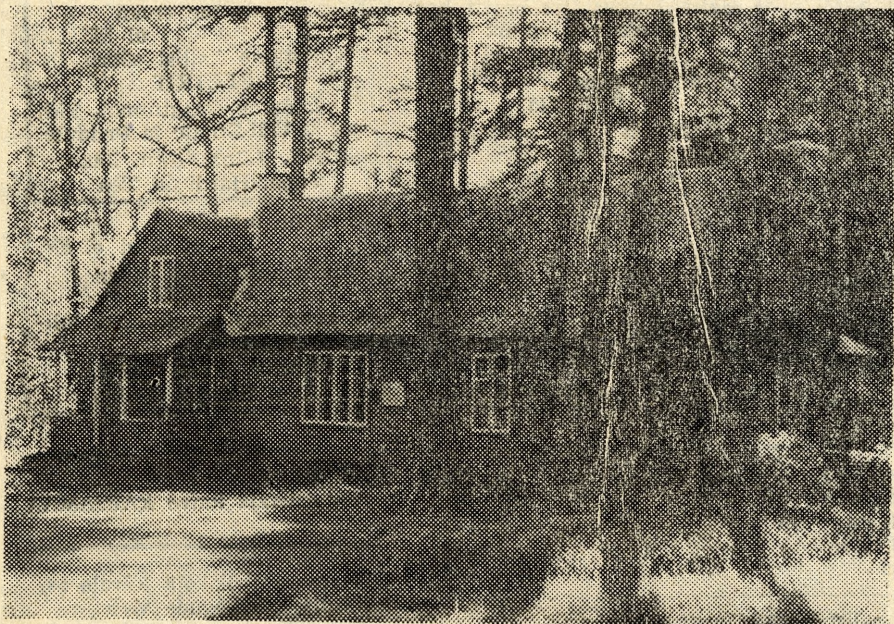
Melanie jutustas nüüd, et kuna isa (aga just nii nime- tab seal peres lesk oma kadunud abikaasat) oli loonistamise peale nea käsi, tegi ta oma elumaja projekti ise. Selle kinnitas vallasekretär ja võiski ehitama hakata. Töö algas 1928. aastal, maja valmis 1931. Ehitati kahes jär- gus: algul väikeste tubadega esimene osa, hiljem avarama- te ruumidega suurem osa.

Sel maiõhtul Valgma (kohanimi) pere suures toas juttu aiades ütles Iiri Kitsing üht- äkki, et vaadaku ma, kas nende maja ruumide paigutus ei sarnane mitte Pleesi elu- majaga. Olgu lisatud, et mu selle õhtu kolmest vestlus- kaaslasest on Iiri ainukesena käinud vanaisa Gustavi ja vanavanaisa Mihkli ehitatud Pleesi tubades (ja seda kordu- valt). Kujutlesin end Pleesi suurde tuppa. Tõepoolest on sarnasus väga suur. Vahe on ainult selles, et Pleesil saab suurest toast kööki külguksest, Valgmal otsaukse kaudu. Ma- ja välisilme on küll mõnevõr- ra erinev. Täheandab, et oma maja projekteerides oli Juli- sel silme ees tema lapsepõlve kodumaja Pleesil.

Vasalemma kodus ei ela 50 aastat pärast Julius Oengo hukkamist mitte ainult tema lesk, kellel käivad külas tü- red, lapselapsed ja lapselapse- lapsed: majas elab edasi ka Julius Oengo vaimsus. Seda võib tunda ja näha rohketel raamaturiigulitel, kus on veel ennesõja- ehk Juliuse-aegset kirjandust. Seintel näeb vanu maale. Neist ühele juhtis Me- lanie tähelepanu. Julius ise oli selle «Pallase»-päevil ioo- nistanud. Melanie ja Lembe rääkisid, et kui isa saanuks «Pallase» korralikult lõpetada, võinuks ta Eesti kultuuriluk- ku ka kunstnikuna kuuluda.

Jutt läks omaaegsetele vai- muinimestele, kellega Julius Oengo nii või teisiti lävis. Nende hulgas olid Hugo Laur, Oskar Luts, Riho Päts, Mart Saar, Artur Lemba, Jaan Kär- ner, Peep Vallak, Ernst En- no, Madis Nurmik, Ilmar Rei- man, Rudolf Reiman ja mit- med teised. Kolmekümnendail aastail korraldasid kirjanikud vahetevahel kohtumisõhtuid «Estonia» valges saalis, kus ka Julius käis.

Mulle näidati perekonnaal- bumit ja juhtiti tähelepanu aurulaeva «Grenen» pildile. See pidi olema ainuke üles- võte, mis «Grenenist» säili- nud. Võimalik, et see nii ongi. Et aga «Grenen» oli enamasti Hiiumaaga ühendust pidanud laev, siis võib ka hiidlastest meremeeste kodudes «Grene- nist» pilt säilinud olla. Kes teab, palun toimetusele mär- ku anda!

Julius Oengo rajatud kodumaja Vasalemma põliste mändide all.